

Сабецька Тетяна

к.е.н., викладач, Івано-Франківський інститут менеджменту
Тернопільського національного економічного університету

Бандура Оксана

студентка, Івано-Франківський інститут менеджменту
Тернопільського національного економічного університету

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ В УКРАЇНІ

У процесі розвитку ринкових відносин виникає необхідність створення і формування чіткої та дієвої системи соціального захисту й підтримки населення. В ринкових умовах практично кожна людина може забезпечити реалізацію своїх потреб за рахунок коштів, які вона отримує у вигляді заробітної плати за свою працю. Але поряд з цим в кожному суспільстві є певна частина населення, яка не має змоги працювати з об'єктивних причин, зокрема діти, пенсіонери, інваліди, громадяни, які постраждали внаслідок екологічних катастроф чи політичних конфліктів. Ці категорії населення просто не зможуть вижити без захисту і соціальної підтримки держави.

З метою забезпечення належного рівня життя та добробуту соціально незахищених верств населення кожною державою світу розроблена система соціального захисту, яка залежно від рівня соціально-економічного розвитку тієї чи іншої країни в більшій чи меншій мірі здатна вирішити життєво важливі проблеми малозабезпечених категорій громадян. При цьому на макрорівні відбувається перерозподіл фінансових ресурсів і створюється такий життєвий устрій, коли багаті утримують бідних.

Отже, соціальний захист – це система економічних, соціальних, правових заходів, яка надає працездатним громадянам відповідні умови для поліпшення свого добробуту за рахунок особистого трудового внеску, а непрацездатним – пряму матеріальну підтримку, зниження податків [1, с. 171]. Основною метою створення системи соціального захисту є надання кожному громадянину,

незалежно від його соціального походження, суспільного статусу, національної чи расової приналежності, можливості вільно розвиватися та реалізовувати свої здібності для досягнення гідного рівня життя, добробуту та матеріального забезпечення не нижче існуючих сьогодні стандартів суспільного розвитку.

Виникнення такої соціально-економічної категорії як соціальний захист зумовлене природою та закономірностями розвитку ринкової економіки. Сучасна ринкова економічна система не здатна забезпечити усім економічним суб'єктам гарантований дохід і зайнятість, у зв'язку з чим виникають істотні відмінності у рівні доходів, стані здоров'я, способах задоволення потреб різних категорій та верств населення. Своє призначення – зменшення негативного впливу соціально-економічних чинників на рівень життя певних прошарків населення – соціальний захист реалізовує через виконання двох функцій: лікувальної та запобіжної. Лікувальна функція пов'язана з “лікуванням” певних груп людей, становище яких можна характеризувати як “хворобу бідності”, тобто із запровадженням механізмів боротьби з бідністю, що передбачають адресну допомогу малозабезпеченим верствам населення, надання житлових субсидій, допомогу сім'ям з дітьми тощо. Запобіжна функція соціального захисту має превентивний характер, тобто пов'язана із попередженням бідності шляхом надання особам можливості у період активної економічної діяльності здобути право на забезпечення нормального рівня життя на випадок тимчасової втрати ними роботи або працездатності, хвороби чи нещасного випадку.

В сучасних умовах господарювання система державного соціального захисту в Україні реалізується через матеріальне забезпечення економічно активного населення (соціальне страхування); пенсійне забезпечення; соціальну допомогу найбільш вразливим категоріям населення; матеріальну допомогу сім'ям з дітьми; компенсації, індексації та різноманітні пільги; соціальне обслуговування. Поряд з цим надзвичайно важливе місце в системі соціального захисту займають питання прожиткового мінімуму, пенсії та заробітної плати, які завжди потребують першочергового вирішення й посиленої уваги держави.

Прожитковий мінімум – це величина, яка показує обсяг споживання основних матеріальних благ на мінімально допустимому рівні, що необхідні для забезпечення активного фізичного стану людини. Відтак, мінімальні розміри оплати праці, а також пенсії за віком, стипендії мають орієнтуватися на величину прожиткового мінімуму [2, с. 186].

Про динаміку рівня прожиткового мінімуму в Україні свідчить таблиця 1.

Таблиця 1

Прожитковий мінімум на одну особу в розрахунку на місяць в Україні

Соціально-демографічні групи населення	Розмір прожиткового мінімуму станом на:			
	31.12.2010	31.12.2011	31.12.2012	31.12.2013 (прогноз)
Діти віком до 6 років	799 грн.	870 грн.	961 грн.	1032 грн.
Діти віком від 6 до 18 років	957 грн.	1042 грн.	1197 грн.	1286 грн.
Працевдатні особи	922 грн.	1004 грн.	1134 грн.	1218 грн.
Особи, які втратили працевдатність	734 грн.	800 грн.	864 грн.	949 грн.
Загальний показник	875 грн.	953 грн.	1095 грн.	1176 грн.

Джерело: [3].

Як видно з табл. 1, з 2010 р. прожитковий мінімум в Україні на одну особу на місяць повільно збільшується і станом на 31.12.2013 р. згідно Закону України “Про державний бюджет України на 2013 рік” складе 1176 грн. На перший погляд спостерігається позитивна тенденція, проте через нераціональне спрямування грошових коштів та зниження рівня інвестицій у виробничу і соціальну сфери, економіку країни постійно супроводжують інфляційні процеси, через що ціни на товари та послуги зростають набагато швидше, ніж рівень прожиткового мінімуму, що, зрозуміло, викликає обурення населення.

Також не менш важливою є проблема пенсійного забезпечення населення України. Так, за даними Державної служби статистики України у 2012 р. більшість українців отримувала пенсію близько 1 тис. грн., колишні державні службовці – 3 тис. грн., митники – 4,5 тис. грн. судді і прокурори – 6,5-7,5 тис. грн. Цікаво, що максимальний розмір пенсії в Україні у жовтні 2012 р. склав 15624 грн., мінімальний – 882 грн., а розмір середньої пенсії – 1438 грн., при цьому кількість пенсіонерів, що отримували пенсію менше 1000 грн., станом на 1.10.2012 р. становила 3,189 млн. осіб [3].

Негативним аспектом вітчизняної системи пенсійного забезпечення є очевидний різкий контраст у розподілі коштів Пенсійного фонду і значна диференціація розмірів пенсійних виплат різним категоріям громадян, що на сьогоднішній день є значним “мінусом” у діяльності уряду. Негативні настрої населення з цього приводу цілком зрозумілі, адже високі пенсії в нашій державі отримують виключно “привілейовані” категорії громадян: державні службовці, митники, прокурори, судді, які, беручи до уваги високий рівень корумпованості в органах державної влади та структурах державного управління, і без того вважаються досить заможними.

Слід зауважити, що незважаючи на порівняно невеликі розміри персональних виплат соціальної допомоги та інших отримуваних населенням трансфертів, загальна сума витрат на соціальний захист в Україні досягає надзвичайно високого значення і складає майже 50% ВВП. Для порівняння: в Росії на соціальні виплати виділяється не більше 10% ВВП [3].

Для створення ефективної системи соціального захисту важливим є дотримання оптимального співвідношення між розміром заробітної плати та величиною соціальних виплат. Сьогодні існує думка, яка є цілком доречною й економічно обґрунтованою, що коли соціальні пільги зрівнюються чи перевищують рівень заробітної плати, відбувається зниження мотивації до праці. Це й зрозуміло, адже завжди краще нічого не робити й жити на соціальну допомогу, ніж працювати і отримувати на кілька гривень більшу заробітну плату. Що ж до макроекономічних наслідків такої ситуації, то зниження рівня заробітної плати працівників призводить до зниження податкових відрахувань, а це у свою чергу негативно впливає на наповнюваність соціальних фондів.

Схожа тенденція спостерігається і в нашій державі. Так, за даними Державної служби статистики України з 01.12.2012 р. мінімальна заробітна плата становила 1134 грн., тоді як мінімальний розмір пенсії склав 882 грн., а розмір середньої пенсій – 1432 грн. Цікаво, що за рівнем середньої заробітної плати Україна (350 дол./міс.) сьогодні більш ніж у 2 рази поступається Росії (760 дол./міс.) і в 1,7 рази Казахстану (600 дол./міс.) [3]. Виходом із такої

ситуації може бути або зниження розмірів соціальних виплат, що зважаючи на низький рівень життя й соціальну напругу в суспільстві, є неможливим, або ж підвищення розмірів заробітної плати і, що не менш важливо, ліквідація тіньових механізмів оплати праці, які зараз поширені в Україні.

Очевидно, що рівень розвитку існуючої сьогодні в нашій країні системи соціального захисту надто низький порівняно з іншими європейськими країнами, тому проблема її вдосконалення є надзвичайно актуальною і вимагає негайного вирішення як на загальнодержавному, так і на виробничому рівні. Якщо оцінити діяльність теперішнього уряду та реальне становище громадян в Україні, можна дійти до висновку, що пріоритетними напрямками економічних реформ у сфері соціального захисту мають стати:

- впровадження дієвого контролю за наданням соціальної допомоги;
- гарантія мінімальної заробітної плати;
- раціональний розподіл грошових ресурсів з метою задоволення людських потреб;
- створення робочих місць з метою повної зайнятості працездатного населення;
- надання допомоги на випадок безробіття;
- створення умов для самореалізації людини (навчання, вільний вибір професії і місця праці);
- недопускання появи соціально-незахищених верств населення;
- забезпечення охорони здоров'я населення незалежно від рівня доходів.

Література

1. Завіновська Г. Т. Економіка праці: Навч. посібник / Г. Т. Завіновська. – К. : КНЕУ, 2007. – 300 с.
2. Качан Є. П. Економіка праці та соціально-трудова відносина: Навч. посібник / Є. П. Качан, О. П. Дяків, В. М. Островецьков та ін.; За редакцією Є. П. Качана. – К. : Знання, 2008. – 407 с.
3. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.stat.gov.ua>.